

АЛЕК Д. ЕПШТЕЙН,

Ph.D., дослідник і громадський активіст, викладач відділення соціології, політології і засобів масових комунікацій Відкритого університету Ізраїлю і факультету соціології і політології МВШСЕН, Москва

Становлення гомосексуальної ідентичності та формування стіни відчуження між дорослими дітьми та їхніми батьками

Анотація

Стаття базується на аналізі 60 формалізованих інтерв'ю з учасниками курсу “Від статі — до гендеру, від гендеру — до віру”, проведеного автором у Києво-Могилянській академії у травні 2011 року. Серед опитаних третина мали досвід тільки гетеросексуальних стосунків, тоді як інша третина — переважно гомосексуальних, хоча 80% із них мають також досвід гетеросексуальних стосунків. У центрі дослідження — питання довірливих відносин, що складаються у гетеро- і гомосексуалів зі своїми рідними та близькими.

З отриманих даних випливає, що батьки та інші члени сім'ї не є найближчими конфідентами ані для гетеро-, ані для гомосексуалів. Утім, якщо перші із плинном часу проходять процес “возз'єднання” з батьками і діляться з ними (як мінімум, із мамою) інформацією про те, що набули той чи інший сексуальний досвід, то другі — ні: більшість гомо- і бісексуалів упродовж багатьох років не вдаються до coming out перед своїми батьками, внаслідок чого ті мають вельми приблизне уявлення про те, чим живуть їхні діти, що для них важливо і що їх турбує. Іншими словами, у юнаків-гомосексуалів та дівчат-лесбійок процес відчуження від батьків, сам по собі нормальний у підлітковому віці, є не тимчасовим, а, як мінімум, довгостроковим.

Ключові слова: дорослішання, статевий розвиток, міжгенераційні відносини, гомосексуальність, гомофобія

У соціологічній і психологічній літературі існує безліч праць, присвячених відносинам зі своїми батьками юнаків і дівчат у період їхнього особистісного та сексуального дорослішання. Слід зазначити, що істотні проблеми в міжгенераційних відносинах фіксуються дослідниками незалежно від гендерної ідентичності та сексуальних орієнтацій молоді. Так, відомий соціолог Б.В.Дубін пише: “Десятиліття за десятиліттям у радянській Росії під глянсовою обкладинкою наступності відтворювався, можна сказати — консервувався, розрив поколінь, накопичувалися їхня взаємна глухота й агресивність... Покоління батьків, а особливо — літніх росіян ставиться до молодших поколінь із настороженістю й недовірою. Переважає обвинувальний ухил. Причому провідна роль у цьому належить, скажімо, не лише малоосвіченим, некваліфікованим робітникам, а й керівникам різних рівнів, дипломованій інтелігенції” [Дубін, 2005: с. 250–251]. Основним джерелом конфлікту поколінь заведено вважати швидкі суспільні зміни, що спонукають молодих людей до засвоєння ціннісних орієнтацій і форм поведінки, несумісних із властивими людям старшого віку [Ремшмидт, 1994: гл.4.7]¹, утім, гадаю, річ не лишень у цьому. “Нерідко трапляється так, що в той момент, коли підліток найбільше потребує поради чи просто допомоги дорослих, у них самих виявляється купа проблем” [Флэйк-Хобсон, Робінсон, Скін, 2002]², — пишуть американські психологи К.Флэйк-Гобсон, Б.Робінсон і П.Скін у розділі “Статева належність і соціальні ролі” у книжці “Розвиток дитини і її відносини з навколишніми”, не згадуючи при цьому жодних геїв чи лесбійок, а тільки суто “нормативних” юнаків і дівчат.

Що ж тут казати про молодих людей, чия гендерна ідентичність і сексуальна орієнтація виявляються “ненормативними”?! “Підліткова і юнацька гомосексуальність — серйозна соціально-педагогічна проблема для батьків і вихователів. Ніхто не бажає своїм дітям такої долі”, — жорстко констатував навіть “батько російської гендерної толерантності” Ігор Кон (1928–2011) у книжці “Кохання небесного кольору” [Кон, 2001]. При цьому він справедливо наголошував:

“Істинна батьківська мудрість у драматичній життєвій ситуації полягає в тому, щоби проявити терпимість і розуміння до сина або доньки, прийняти їх такими, якими вони себе бачать, і підтримати їх у цей найважчий момент їхнього життя. Від батьківської допомоги більше, ніж від будь-чого іншого, залежить юнацька самоповага, яка перебуває під ударом, і з якою, своєю чергою, пов’язана решта психологічних властивостей особистості” [Кон, 1998: с. 359].

Емпіричних даних з цього питання, зібраних у Радянському Союзі або виниклих після його розпаду країнах, не було, однак, і в розпорядженні Ігоря Кона, внаслідок чого у своїй книжці “Лики і маски одностатевого кохання” він наводить відомості, зібрані в НДР, не вказуючи, на жаль, ані часу збиран-

¹ Переклад книжки: *Helmut Remschmidt*. “Kinder- und Jugendpsychiatrie. Eine praktische Einführung” (Stuttgart, 1987).

² У книзі не зазначено джерела оригінального тексту; наскільки можна судити, переклад виконано за вид.: K. Flake-Hobson, B.E. Robinson and P. Skeen, “Child development and relationships” (Reading, MA: Addison-Wesley Publishing Company, 1983).

ня їх, ані джерела інформації: “На превеликий жаль, багато батьків не витримують цього випробування. У колишній НДР інформації про одностатеве кохання було куди більше, ніж у Росії, але зрозуміти своїх гомосексуальних синів намагалися лишень 19% матерів і 7% батьків; переважна більшість (70% матерів і 78% батьків) про їхні проблеми взагалі не знали” [Кон, 1998: с. 359].

Ця проблема порушується також у другій “класичній” монографії про гомосексуальність російською мовою — у книжці “Інше кохання”, автором якої є Лев Клейн. І в його розпорядженні не було жодного вітчизняного емпіричного матеріалу, тож йому довелося користуватися даними, зібраними американським психологом Чарлзом Сильверстайном:

“У традиційній американській сім’ї батько радіє, якщо син росте фізично добре розвиненим, захоплюється спортом, бере участь у змаганнях. Він поділяє і продовжує культивувати ті чоловічі цінності, що їх його батько засвоїв від свого батька: чоботи, що смердять потом, неслухняність стосовно матері, готовність йти на ризик — от складові цього” [Silverstein, 1982: 24]. Аналогічні, хоч і дещо відмінні цінності слід засвоювати в інших культурах — догляд за кінями, бійки на вулицях або риболовля. Натомість з хлопчиками, інтереси яких не відповідають уявленням батька про мужність, виникає напруження. Хлопчик, котрий цікавиться книжками, балетом чи оперою, тоді як його брати живуть інтересами спортивної команди, спантеличує батька, позаяк відкидає цінності та переконання батька, ба гірше — він, виявляється, не повторює батька під копірку” [Silverstein, 1982: 25]. Батько відчуває відчуження і вважає себе ображеним і знехтуваним. Син відчуває це невдоволення батька і віддаляється від нього ще більше. Він зазвичай знаходить розраду в близькості до матері. Але коли з’ясовується, що його незвичайність не обмежується інтелектуальними інтересами і вподобаннями, а заторкує сексуальну сферу, в сім’ї назріває драма. Проти його сексуальної орієнтації, вважаючи її хибною, хворобливою чи зловмисною, виступають як батько, так і мати” [Клейн, 2000: с. 461–462]¹.

“Відвідуючи групу підтримки для геїв, лесбійок та їхніх батьків, я не зрідка чую, як батьки говорять про те, що вони помічали якісь риси у своїх дітях, коли ті були ще маленькими. Одні батьки кажуть, що їхній син у дитинстві завжди волів грати з дівчатками, іншим здавалося, що дитину необхідно відвести до лікарів зі зміни статі, треті помічали гомосексуальні тенденції у свого сина, позаяк він не виявляв агресивної поведінки під час спортивних ігор, як це робили інші. Усі ці коментарі передбачають таке: на певному рівні виховання своїх дітей батьки розуміли, що існує якийсь зв’язок між невідповідністю статі та сексуальною орієнтацією”, — зазначала Ненсі Шарп п’ятнадцять років тому, із гіркотою констатуючи, що “дорослі схильні ігнорувати вияв таких тенденцій у своїх дітях” [Sharp, 1997]².

¹ Цитується книжка: Charles Silverstein, “Man to Man: Gay Couples in America” (New York: William Morrow, 1982).

² Переклад російською мовою: Ненсі Шарп, “Ваш ребенок: гомосексуал, транссексуал или два в одном?”, на сайті: <<http://teen.lesbiru.com/press/gayortrans.html>>.

* * *

Наскільки ситуація залишається такою й донині? На жаль, жодних даних, зібраних у рамках спроби відповіді на це питання в Росії, знайти не вдалося. Пропонована стаття базується на аналізі 60 формалізованих інтерв'ю з учасниками курсу “Від статі — до гендеру, від гендеру — до квіру”, проведеного автором у Києво-Могилянській академії (КМА) у травні 2011 року.

Курс був проведений за підтримки Центру візуальної культури, причому записатися на участь в ньому могли і люди, які не є студентами КМА; насправді таких було 45% від загалу опитаних слухачів (приблизно п'ятнадцять осіб відмовилися від участі в опитуванні). У рамках курсу демонстрували фрагменти відеофільмів, і багато хто з учасників казав, що вперше бачить кадри з гей-фільмів на великому екрані. Перед початком курсу циркулювали чутки про можливі акти гомофобного насильства, аналогічні погрому, вчиненому в Центрі візуальної культури КМА 20 листопада 2010 року, коли на учасників заходу, присвяченого Міжнародному дню пам'яті трансгендерів, був учинений напад. У приміщення Центру ввірвалося понад десяток осіб у масках, котрі намагалися побити учасників, та ще й застосували сльозогінний газ. Сильних тілесних ушкоджень під час атаки зазнав координатор трансгендерного напрямку української ЛГБТ правозахисної організації “Інсайт” Тимур Лисенко, який вчинив опір нападникам (див.: [“В Україні...”, 2010]). За лічені дні до початку курсу, 17 травня 2011 року, активісти громадської організації “Тризуб” імені Бандери та інші праві активісти зірвали акцію, присвячену міжнародному Дню боротьби з гомофобією. Організатори акції — представники сексуальних меншин, студенти Києво-Могилянської академії й активісти руху “Інсайт” — планували провести на подвір'ї навчального закладу День мовчання: позаклеювати собі рота пластиром, що мало символізувати ігнорування суспільством проблем сексуальних меншин. Активісти роздавали студентам і журналістам листівки, в яких було написано, що в Україні заборонені одностатеві шлюби, не діє система усиновлення дітей одногендерними парами, а також пропонувалося “писати статті про лесбійок, геїв, бісексуальних і трансгендерних людей і носити символіку ЛГБТ-спільноти”. Однак потім з'явилися праві активісти, частина з яких були в масках. Націоналісти розгорнули плакати із зображенням трансвеститів і скандували: “Свободу подарасам!”, “Даеш права для педиків!”, “Легалізуйте зоофілію!” Зрештою спалахнула невеличка бійка, в результаті чого праві активісти відтіснили учасників акції від камер журналістів і знову заходилися скандувати свої гасла. “Зараз ми підемо в ректорат і зажадаємо, щоб там був створений особливий підрозділ, який би захищав права студентів-підарасів”, — “пожартував” один із молодиків-гомофобів [“В Києве...”, 2010]. Побойоючись такого кшталту нападів, керівництво Центру в день початку доволі широко розрекламованого курсу домоглося від ректорату КМА виділення посиленої охорони; утім, на щастя, жодних гомофобних провокацій не було, і згодом охорону було знято.

Серед учасників курсу третина мали досвід винятково гетеросексуальних стосунків, тоді як ще третина — переважно гомосексуальних, хоча 80% із них мають також досвід гетеросексуальних стосунків (решта опитаних або не мали взагалі сексуального досвіду, або, маючи суто гетеросексуальний

досвід, не були переконані у власній гетеросексуальності). У центрі дослідження — питання відносин довіри, що складаються у гетеро- і гомосексуалів зі своїми рідними та близькими.

З отриманих даних випливає, що батьки й інші члени сім'ї не є найближчими конфідентами ані для гетеро-, ані для гомосексуалів. Так, 55% опитаних гетеросексуалів про свій перший досвід інтимних стосунків першому/першій розповіли своєму/своїй другу/подрузі того ж гендеру і лише для 15% (всі — дівчата) найбільш відвертими є відносини з мамою чи сестрою, з якими опитані першими поділилися своїми інтимними переживаннями. Тато, бабуся, дідусь або брат не були найближчими конфідентами ні для кого з опитаних. Серед людей, які мають гомосексуальний досвід, спостерігалася аналогічна картина: для 50% із них першим конфідентом був/ла друг/подруга того ж гендеру, що й самі опитані, тоді як жоден (!) з опитаних не назвав своїм першим конфідентом маму, тата, бабуся, дідуся, брата або сестру.

Гадаю, назагал це нормально. Як зазначав ізраїльський психолог Хаїм Гінот (1922–1973), особистість у процесі дорослішання проходить шлях від організації (дитинство) через дезорганізацію (отроцтво) до реорганізації (дорослість) (див.: [Ginot, 1969]). “У процесі соціалізації група однолітків значною мірою замінює батьків” [Ремшмідт, 1994: гл. 3.6], — наголошує німецький психолог Гельмут Ремшмідт (до речі, уродженець Чернівців) у своїй книжці “Підлітковий і юнацький вік”, у розділі “Сім'я і процес відокремлення від неї”. У книжці “Психологія ранньої юності”, що, на жаль, вийшла друком без довідково-бібліографічного апарату, І.С.Кон наводить дані, зібрані Т.Н.Мальковською, котра опитала наприкінці 1960-х років півтори тисячі пітерських старшокласників. У свої улюблені заняття 79% юнаків і дівчат утаємничували товаришів і друзів, і лише 15,5% — батьків. Проте, відповідаючи на запитання: “Із ким би ти став радитися у скрутній життєвій ситуації?”, і юнаки, і дівчата поставили на перше місце матір, на другому місці у хлопчиків опинився батько, у дівчаток — подруга. Інакше кажучи, з товаришами приємно розважатися, з друзями — ділитися переживаннями, але у важку хвилину ліпше звернутися до мами. Понад усе старшокласники воліють бачити в батьках друзів і порадників”, — резюмував І.С.Кон, зазначивши, що подібні тенденції існують у школярів Німеччини, Франції й інших країн (див.: [Кон, 1989: с. 113]). Той-таки Г.Ремшмідт наголошує: “Незважаючи на зменшення впливу сім'ї в період дорослішання, вона залишається важливою референтною групою. Хоча процес відриву від сім'ї — обов'язкова умова досягнення самостійності, відокремлення від батьків у більшості випадків тимчасове й неповне і припиняється після досягнення молодими людьми незалежності” [Ремшмідт, 2005: гл. 3.6].

Як свідчать зібрані нами дані, саме тут і криється головна відмінність між гетеросексуалами і гомосексуалами: перші по-справжньому проходять цей процес “возз'єднання” з батьками, тоді як другі — ні.

Із плином часу більшість гетеросексуалів діляться з батьками (як мінімум, з мамою) інформацією про те, що набули того або іншого сексуального досвіду. Про свій перший гетеросексуальний досвід мамі, рано чи пізно, розповіли 12 із 20 опитаних (60%), які мають цей досвід, причому у двох трети-

нах випадків (у 8 респондентів) це трапилося в тому ж році, коли цей досвід було набуто; 8 опитаних (40%) ніколи не обговорювали з мамою цю тему. Навпаки, більшість гомо- і бісексуалів упродовж багатьох років не здійснюють coming out перед своїми батьками, внаслідок чого ті мають навдивовижу приблизне уявлення про те, чим живуть їхні діти, що для них важливо і що їх турбує. Лише двоє опитаних (10%), обидва — дівчата-бісексуалки, які мають досвід лесбійських стосунків, розповіли мамі про цей свій досвід, в обох випадках — приблизно за рік після нього, і в обох випадках реакцією була істерика чи скандал, причому в одній сім'ї мама згодом прийняла вибір своєї доньки, а в іншому випадку аналогічна проблема так і не розв'язалася; одна мама, за словами опитаної дівчини, здогадалася сама. 17 опитаних (85%) ніколи не обговорювали зі своїми мамами цю грань своєї особистості.

Таким чином, у молодих людей-гомосексуалів і дівчат-лесбійок процес відчуження від батьків є не тимчасовим, а, як мінімум, довгостроковим. У середньому між першим лесбі- або гей-досвідом опитаних і датою проведення інтерв'ю минуло 5–7 років — і навіть майже шість років по тому переважна більшість із них жодного разу не обговорювали цей аспект свого життя ні з ким із членів своєї сім'ї. Якщо для більшості гетеросексуалів сам факт сексуального життя слугує чинником відокремлення від батьків на порівняно короткий термін (у нашій вибірці 40% опитаних розповіли мамам про це в тому ж році, коли, скористаймося невдалим, але поширеним зворотом, “втратили цнотливість”, ще 20% зробили це пізніше), то для ЛГБТ-молоді їхнє сексуальне життя стає постійним чинником відокремлення і відчуження від батьків. “Мама не знає, хто я і чим живу”, — сказала одна з опитаних дівчат, додавши: “Не знає, і слава богу”. Такі почуття гетеросексуальні юнаки і дівчата переживають значно рідше.

Цікаво зазначити, що у значної більшості (80%) опитаних молодих людей і дівчат, які мають досвід сексуальної близькості з людьми одного з ними гендеру, є також досвід гетеросексуальних стосунків, причому в більшості випадків досвід “нормативних” гетеросексуальних стосунків передував лесбі/гей-досвіду, а не навпаки. Ми не можемо сказати, чи були це лишень “пошуки себе” чи прояви камуфльованої гетеросексуальності, зумовленої прагненням вписатися в соціальні норми, що не заохочують сексуальне дисидентство. При цьому і вік лесбі-/гей-дебюту був порівняно молодим, для 75% опитаних — до 20 років. 35% опитаних вважають свою гей-/лесбі- ідентичність визначеною генетично, 25% зазначили, що це їхній свідомий вибір, а 20% обрали варіант “так склалося, а могло скластися інакше”; решта не дали відповіді на запитання. Варіант “це все від Бога” також пропонувався в анкеті, але не був обраний жодним з опитаних. Показово, що про свій перший гетеросексуальний досвід мамі, рано чи пізно, розповіли шість із шістнадцяти опитаних бісексуалів, але тільки двоє з них (обидва, як було зазначено, — дівчата) розповіли матусям про те, що були близькі з іншими дівчатами, й зіткнулися, як зазначено вище, із розгубленістю, злістю і нерозумінням...

* * *

Складається трагічна ситуація: вклавши у своїх дітей значні ресурси, як моральні, так і матеріальні, батьки перестають, як мінімум, на довгі роки ро-

зуміти їх, бути для них значимими людьми. Іноді це призводить до розриву відносин, але, як правило, дорослі діти просто (наскільки це в принципі може бути просто, а просто це в принципі бути не може) звикають до подвійного життя у взаєминах із тими, хто, з формальної точки зору, є для них найбільш “рідними та близькими”.

Незрідка, намагаючись від щирого серця зрозуміти свою дитину, батьки йдуть фатально “не туди”, вишукуючи проблеми там, де їх немає, навіть не замислюючись про те, що можлива причина дивних для них проявів у поведінці їхнього сина або доньки, на які вони звертають увагу, пов’язана із гомосексуальністю. Психолог Євгенія Негіна описала це стисло і чітко:

“Підлітка, який почав розуміти, що він не такий, як усі, часто-густо мучать докори сумління і страх перед батьками, друзями, однокласниками чи однокурсниками: “Що буде, якщо вони дізнаються? Найімовірніше друзі відвернуться, а батьки влаштують справжнє пекло”. Він почувається самотнім вже у 15–16 років. У цьому віці хлопчиків починають цікавити дівчата, а дівчатка звертають увагу на хлопчиків і вчаться кокетувати з ними. Саме тут і виникають проблеми. Розмови в компанії дедалі частіше починають обертатися навколо протилежної статі, і раптом підліток виявляє, що йому начхати на те, в кого з дівчаток довші ноги, і наплювати на дівчаток узагалі.

У хлопчиків у перехідному віці підвищується агресивність, у їхньому середовищі брутальність часто вважається проявом мужності і сили. Друзі починають жартувати над жіночними манерами підлітка, м’якістю і звичкою постійно ображатися, як дівчишко. Ну що поробиш, якщо зовсім не вміє бути брутальним, якщо йому огидно слухати сальні анекдоти і він вважає, що будь-який конфлікт можна розв’язати без бійки? Виникають перші комплекси. Становище може ускладнитися ще й тоді, коли підліток несподівано відчує, що має потяг до одного зі своїх друзів.

Але от настає остаточне усвідомлення своєї гомосексуальності... І перед дитиною постає ще й проблема того, як поставляться до цього батьки. Часто ані хлопчик, ані дівчинка не наважуються сказати про це відверто, хоча гостро потребують підтримки близьких людей. Батьки помічають, що з дитиною не все гаразд, нервують, припускають безліч причин — від нещасливого кохання до наркотиків” [Негіна, 2005].

Далі події можуть розгортатися по-різному. Жодних досліджень процесів сімейного coming out’a в Радянському Союзі й пострадянських країнах не проводили, які реакції трапляються з якою частотою — невідомо. У статті, нещодавно опублікованій у часопису “Гендерные исследования” під назвою “Вихід із “комори” по-російському”, її автор практично ані слова не каже про те, як, власне, відбувається цей “вихід”, присвячуючи свою працю діяльності однойменної пітерської правозахисної активістської організації. Автор констатує:

“Вихід підтримує ідею повного камін-ауту. Утім, не можна сказати, що Вихід агітує своїх учасників і гостей здійснювати камін-аут. Здійснюючи камін-аут як організація, на індивідуальному рівні активістські надається право вибору: здійснювати чи ні особистий камін-аут, вести чи не вести спосіб життя відкритого ЛГБТ-громадянина.

Контекст високого рівня гомофобії в суспільстві не дозволяє Виходу як організації закликати до повного камін-ауту своїх учасників. Стратегічна поведінка організації спрямована радше на консолідацію сил з метою зміцнення своїх позицій у суспільстві” [Парфенова, 2010: с. 131–132].

Про те, як саме відбувається “вихід із “комори” по-російському”, у суспільстві або в сім’ях, із цих слів зрозуміти, очевидно, не можна нічого.

Цей приклад, на жаль, не поодинокий. Аналогічним чином, дуже важко зрозуміти, на чому базується твердження автора брошури, виданої Інформаційним центром сексуальних меншин в Омську, який зазначає, що “шанси на порозуміння, як то кажуть, фіфті-фіфті” [Залк, 2001: с. 25]. Стресогенність цієї ситуації, однак, видається самоочевидною всім, хто заводить розмову про це. Той самий автор із навряд чи доречним безтактним сарказмом пише: “Обнародування своєї гомосексуальності все ж таки потребує певної тактики і деякої підготовки, щоб не спровокувати інфаркт улюблених батьків” [Залк, 2001: с. 25].

27 квітня 2011 року на сервісі “Запитання і відповіді” на сайті компанії “Google” одним із користувачів було розміщене запитання: “Що ви робитимете, якщо дізнаєтеся, що ваш син або донька нетрадиційної сексуальної орієнтації?” П’ять респондентів дали нейтральні й навіть підтримувальні відповіді (“прийняти дитину такою, яка вона є, мабуть, кращий вихід зі становища”; “це їхня особиста справа”, “не зрадію, але це не моя справа”; “змирюся”; “найголовніше — не дорікати! а прийняти все і поговорити”), тоді як п’ятеро інших декларували готовність застосувати насильницькі методи — з не зовсім зрозумілими цілями: “придушу своїми руками!”; “відірву жопу”; “якщо дівчинка лесбі або бі — ще нічого, але якщо хлопець гей, то повибиваю з нього все гівно, так що він навіть перестане дивитися на хлопців”; “психологи тут не допоможуть, треба наочно дати зрозуміти що до чого, методом БАТОГА”¹. Яким є реальний відсоток батьків, готових звернутися до насильства проти власних дітей у зв’язку з їхньою невідповідністю очікуванням у сфері гендерної ідентичності й сексуальної орієнтації, невідомо; масових опитувань з цієї тематики в пострадянських країнах ніхто і ніколи не проводив.

Євгенія Негіна описує, мабуть, найтипівіші стратегії поведінки пострадянських батьків, хоча, знову ж таки, жодних емпіричних даних, крім якогось узагальненого колективного — не стільки навіть досвіду, скільки здорового глузду — за цим не стоїть:

“Але зрештою батьки здогадалися, що проблеми дитини пов’язані з її нетрадиційною орієнтацією... А можливо, дитина й сама розповіла про це. Для початку доведеться пережити стадію шоку. Іноді батьки відчувають почуття втрати сина або доньки, майже якби дитина померла. Розпочинаються скандали, мати впадає в істеріку або у транс. ... Дехто з батьків можуть спершу взагалі не зреагувати на визнання дитини: “Нічого не хочу чути, ця тема закрита”. ... Більшість батьків починають відчувати провини, задаються питанням, що вони зробили не так, де

¹ Див.: <<http://otvety.google.ru/otvety/thread?tid=7348935f96c8c4a4>>.

вони припустилися помилки у вихованні? Особливо страждає батько “блакитного” сина. “Чи був я для нього зразком чоловіка?” — раз по разу запитує він себе. ... У деяких випадках гомосексуальність стає приводом для початку “військових дій”. Усе, що робить дитина, розглядається як симптом проблеми. Батьки чіпляються до її/його одягу, манери говорити, засуджують вибір друзів тощо. Дитині залишається шукати сторонньої підтримки. Іноді єдиним розв’язком стає втеча з дому...” [Негіна, 2005].

Питання про те, як часто юнаки й дівчата, як раніше було заведено говорити, “нетрадиційних” орієнтацій змушені йти з рідної домівки, дуже і дуже важливе, проте ніякої відповіді на нього у вітчизняній дослідницькій літературі немає. У присвяченій цій темі розвідці С.Фадеева і М.Сабунаєвої читаємо: “Як зазначають всі респонденти, саморозкриття перед батьками — це “наріжний камінь” цього процесу [coming-out’a]. Лише у 3 випадках із 14, описаних нам під час інтерв’ю, батьки реагували адекватно, намагалися надати підтримку, створювали сприятливе емоційне тло. У решті випадків виникали серйозні критичні ситуації, що тривали значний час” [Фадеева, Сабунаєва, 2010]. І тут, на жаль, жодного подальшого розвитку порушена тема не набула: які саме “серйозні критичні ситуації” виникли в сім’ях одинадцяти респондентів, наскільки “значний час” вони тривали і чи були якимось розв’язані, — про все це в статті не йдеться. Відсутність опублікованих досліджень створює проблему і для молодих людей, і для їхніх батьків — люди, що стоять перед тими чи іншими проблемами, ясна річ, хочуть дізнатися, як із цими проблемами дають собі раду інші, але дізнатися їм про це практично ніде. Хочеться вірити, що дослідницькі праці з цієї теми з’являться в Росії, в Україні, у Білорусі, інших пострадянських країнах, і що очікувати цього не доведеться надто довго.

* * *

Проблема поколінь обговорюється так часто, що іноді здається, ніби теперішня молодь належить до першого покоління, серед якого взагалі з’явилися геї, лесбіянки, бісексуали і транссексуали — таке припущення, ясна річ, безглузде саме по собі. У збірку “Рожеві фламінго” — мабуть, єдину, видану російською, книгу інтерв’ю з російськими геями та лесбійками, включено, зокрема, бесіди із трьома чоловіками, які народилися ще за життя Сталіна в таких далеких від Сан-Франциско доби Гарві Мілка містах, як Томськ, Красноярськ і Алма-Ата [Франета, 2004: с. 63–78, 94–112, 113–137]. Однак повне ігнорування питань альтернативних гендерних ідентичностей і сексуальних орієнтацій у пресі до кінця 1980-х років призвело до того, що батьки молодих людей, які дорослішають у наш час, у процесі власної соціалізації нічого про це не довідувалися. Та й в останні двадцять років на зміну замовчуванню найчастіше приходить не ідеологія мультикультурної гендерної толерантності, а практика гомофобського придушення.

Важко сказати, скільки часу мине, поки ідеологія ультимативного гетеронормативізму виглядатиме настільки ж дивною, як виглядає сьогодні вельми поширена ще не так давно ідеологія місіонерства, яка виходить із того, що повсюдне прийняття християнства всіма людьми планети — мета

піднесена і благородна, що виправдує будь-які хрестові походи і завойовницькі заморські кампанії. Останнім десятиліттям у пострадянських європейських країнах вектори руху в цьому питанні дуже суперечливі й аж ніяк не тотожні тому вектору очевидного зміцнення гендерної толерантності, що стає “правилом гарного тону” у більшості країн Заходу. Та хоч би якими були глобальні тенденції в суспільстві, в кожній сім’ї, де син або донька відмовляється дотримуватися гетеронормативістської парадигми, потрібно виробити взаємоприйнятну модель співіснування всіх її членів між собою. Батькам треба жити у мирі й гармонії зі своїми дітьми навіть поки, цитуючи І.С.Кона, “Москва — не Сан-Франциско”. Можливо, для цього буде незайвим запозичити деякі популярні в Сан-Франциско практики.

“Думка про те, що між поглядами і цінностями більшості підлітків і дорослих завжди був і завжди буде існувати значний розрив, найімовірніше хибна”, — вважають К.Флейк-Гобсон, Б.Робінсон і П.Скін і додають: “У США існує чимало так званих груп підтримки, учасники яких обстоюють права гомосексуалів, допомагають їм протистояти ворожим випадкам з боку співгромадян, намагаються створювати необхідні умови для їхнього особистісного розвитку. Нерідко до цих груп приєднуються й батьки гомосексуалів” [Флэйк-Хобсон, Робинсон, Скин, 2002: с. 55, 77].

“Зрозуміти іншу людину можна тільки за умови поваги до неї, прийнявши її як деяку автономну реальність”, — справедливо наголошував І.С.Кон, додаючи: “Слухняність і потреба в керівництві — не найцінніші якості дорослої людини” [Кон, 1989: 114, 117]. Жодні батьки не проживуть за своїх дітей їхнього життя, тому головне завдання — допомогти їм бути собою, самореалізувавшись на тому шляху, котрий, як вони вважають, підходить їм найбільшою мірою, побажавши їм щастя й талану. Тільки приймаючи своїх дітей такими, якими вони бачать себе самі, батьки можуть розраховувати на довіру і повагу з їхнього боку. Як слушно вказував професор психології Філіп Райс: “Підлітки жадають зустріти з боку батьків співпереживання і розуміння, готовність вислухати без скепсису. Дослідження показали, що та повага, яку батьки виказують підліткам, сторицею окупається сприятливим кліматом і щастям у сім’ї” [Райс, 2000: с. 426]¹. На превеликий жаль, таких прикладів у нашій вибірці не виявилось жодного: із двадцятьох опитаних, котрі мають досвід гей- чи лесбі-стосунків, жоден не сказав, що, поділившись інформацією про це з батьками, зустрів з їхнього боку “співпереживання і розуміння”...

Дослідники, як правило, радіють, коли їхні колеги приходять пізніше у своїх працях до тих самих результатів, яких дійшли вони самі. Я, втім, дуже сподіваюся, що результати, яких досягнуть ті, хто поставить перед собою ті питання, що я їх тут обговорював, будуть принципово іншими. Ця надія — єдине, на що залишається сподіватися, аналізуючи отримані дані. Так тривати не може, між дітьми, що подорослішали, та їхніми батьками не може і не має існувати нездоланної стіни відчуженості.

¹ Переклад за вид.: F.Philip Rice. “The Adolescent: Development, Relationships, and Culture”, 8th ed. (Allyn and Bacon, 1996).

18 травня 2011 року в Пітері відбувся веселковий флеш-моб, в якому взяли участь і кілька літніх уже матерів, які стояли з плакатом “Батьківська любов не залежить від орієнтації дітей”¹. Цим жінкам я хотів би присвятити цю статтю.

Джерела

- Дубин Б.В.* Между всем и ничем // Отцы и дети. Поколенческий анализ современной России / Под ред. Ю.А.Левады, Т.Шанина. — М.: НЛО, 2005. — С. 250–251.
- Ремимидт Х.* Подростковый и юношеский возраст. Проблемы становления личности. — М.: Мир, 1994. — Гл. 4.7 “Психосоциальные конфликты в период взросления”.
- Флэйк-Хобсон К., Робинсон Б.Е., Скин П.* Физическое, умственное и половое развитие в отрочестве и юности // Подросток и семья / Под ред. Д.Я.Райгородского. — Самара: “Бахрах-М”, 2002. — С. 59.
- Кон И.С.* Любовь небесного цвета. — СПб.: Продолжение жизни, 2001. — С. 235.
- Кон И.С.* Лунный свет на заре. Лики и маски однополю любви. — М.: Олимп-АСТ, 1998. — С. 359.
- Клейн Л.С.* Другая любовь. — СПб.: Фолио-пресс, 2000. — С. 461–462.
- Sharp N.* Is This Child Gay, Transgendered, or Both? — 1997. —
<<http://www.critpath.org/pflag-talk/gid2.htm>>.
- В Украине совершено террористическое нападение на участников мероприятия, посвященного трансгендерам // Блог “ЛГБТ-Грани”, 21 ноября 2010 г. —
<<http://lgbt-grani.livejournal.com/720751.html>>.
- В Киеве необандеровцы сорвали акцию против гомофобии. — 18 мая 2011 г. —
<http://old.kpnews.com/main_topic7_15327.html>.
- Ginott H.G.* Between Parent and Teenager. — New York: Scribner, 1969.
- Кон И.С.* Психология ранней юности. — М.: Просвещение, 1989. — С. 113.
- Негина Е.* Толя любит Колю... (2005). —
<<http://www.privatelife.ru/2005/gd05/n2/5.html>>.
- Парфенова О.* “Тактик под маской стратега”, или выход из “чулана” по-русски // Гендерные исследования. — 2010. — № 20–21. — С. 131–132.
- Залк М.* Восемь способов совершить Coming Out // Coming Out. Стань самим собой. — Омск: Информационный центр сексуальных меньшинств, 2001. — С. 25.
- Фадеев С., Сабунаева М.* Самораскрытие как ключевой фактор становления гомосексуальной идентичности // Возможен ли квір по-русски? / Под ред. В.Созаева. — СПб.: ЛГБТ организация Выход, 2010. — С. 140.
- Франета С.* Розовые фламинго. — Тверь: Ганимед, 2004. — С. 63–78; 94–112; 113–137.
- Райс Ф.* Психология подросткового и юношеского возраста. — СПб.: Питер, 2000. — С. 426.

¹ Див. запис сина однієї з них: <<http://danny0071.livejournal.com/142705.html>>.